

วารสารปรัชญาปริทรรศน์

JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION

ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index>

Research Article

บูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน Integrating the Principles of Meritorious Action in Human Development in the Current Social Context

พระกิตติภัท กิตติภัท (อนันต์เมธากุล)^{1*} และ บุญร่วม คำเมืองแสน²

Phra Kittiphat Kittiphattho (Anantamethakul)^{1*} & Boonruam Khammuangsaen²

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author*

1. พระกิตติภัท กิตติภัท (อนันต์เมธากุล)*
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

**Phra Kittiphat Kittiphattho
(Anantamethakul)**

Graduate School, Mahamakut Buddhist
University, Thailand.

Email: kittipatta.anun@gmail.com

2. รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

**Assoc.Prof.Dr.Boonruam
Khammuangsaen**

Graduate School, Mahamakut Buddhist
University, Thailand.

Email: boonruam.kha@mbu.ac.th

คำสำคัญ:

กุศลกรรมบถ; พัฒนามนุษย์

Keywords:

Principles of Meritorious Action; Human
Development

Article history:

Received: 28/03/2023

Revised: 02/05/2023

Accepted: 23/06/2023

Available online: 23/06/2024

ABSTRACT

This research article has the following objectives: 1) To study the principles of meritorious action. 2) To explore the concept of human development theory in the current social context. 3) To integrate the principles of meritorious action into human development within the current social context. 4) To present a body of knowledge that integrates the principles of meritorious action into human development within the current social context. This study employs qualitative research methods by analyzing data from the Tripitaka, Atthakatha, and related research documents. Data were collected through in-depth interviews with 14 qualified individuals. The data were then analyzed, synthesized, and presented descriptively. The research findings revealed the following: Principles of Meritorious Action: Meritorious action serves as a tool for performing karma, comprising physical actions (karma), verbal actions (verbal action), and mental actions (mental action). Collectively, these are known as meritorious acts. Human Development: Human development encompasses physical, mental, intellectual, and social dimensions. Physical development involves maintaining health balance and performing various activities according to work methods. Psychological development focuses on mental health maintenance to foster inner peace and eliminate greed, anger, and delusion. Intellectual development is also a crucial aspect. Integration of Meritorious Action in Human Development: In the current social context, this integration includes three aspects. First, quality of life is vital for both individuals and society in terms of culture. Second, social systems must evolve to reflect collective behavior and social movements, fostering stable community organizations.

How to cite:

Anantamethakul, P.K.k. & Khammuangsaen, B. (2024). Integrating the Principles of Meritorious Action in Human Development in the Current Social Context. *Journal of Philosophical Vision*, 29 (1), 59-73.

Lastly, in terms of belief, Thai society is significantly influenced by materialism and consumerism, often leading to a misinterpretation of karma from Buddhist teachings, which suggests that good and evil inherent in karma are often misunderstood. Knowledge The body of knowledge gained from this research can be synthesized into what is called the "MAI MODEL.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักกุศลกรรมบถ 2) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาคนมนุษย์ บริบทสังคมปัจจุบัน 3) บูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนาคนมนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน 4) นำเสนอองค์ความรู้การบูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนาคนมนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 14 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า (1) หลักกุศลกรรมบถ เป็นเครื่องมือในการทำกรรมประกอบไปด้วย ทางกาย เรียกว่ากายกรรม ทางวาจา เรียกว่าวจีกรรม และทางใจ เรียกว่ามโนกรรม รวมเรียกว่า กุศลกรรมบถ (2) การพัฒนาคนมนุษย์จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม เป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาทางกาย เป็นการรักษาความสมดุลของสุขภาพพร้อมในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างให้เป็นไปตามวิถีหน้าที่การงาน ด้านจิตใจเป็นการดูแลรักษาสุขภาพจิตให้เกิดสันติสุขภายใน ขจัดสิ่งที่ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาครอบงำจิตใจด้านสติปัญญา (3) การบูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนาคนมนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน ทั้ง 3 ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล และสังคม ด้านวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการสังคม ระบบสังคมจำต้องมีการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านสังคมมีการจัดระเบียบทางชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคง ด้านความเชื่อสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมอย่างเห็นได้ชัดเมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนตามแนวพุทธปรัชญาซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองไปที่ผลของมัน คือ ความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น (4) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย สามารถสังเคราะห์เรียกว่า “MAI MODEL”

1. บทนำ

สังคมไทยแต่เดิมได้มีการปลูกฝังค่านิยมเรื่องกรรม ให้เชื่อกฎแห่งกรรม จนมีสำนวนไทยว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และยกย่องคนดี คือ คนที่มีศีลธรรม แต่ปัจจุบันสังคมไทยปัจจุบัน ได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญเรื่องกรรมมีน้อยลง สาเหตุเพราะสังคมไทยปัจจุบัน ใ้รับวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามา ยอมให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยในทุกเรื่อง จนส่งผลให้ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทยในปัจจุบัน เปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ดังที่ท่านพุทธ

ทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยปัจจุบัน ในปัจจุบันรวมทั้งความเชื่อและทัศนคติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีแนวโน้มเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ความเชื่อเรื่องกรรมแบบดั้งเดิมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนสมัยใหม่ในปัจจุบัน (พุทธทาสภิกขุ, 2545: 13)

พุทธปรัชญาเป็นศาสนาแห่งเหตุและผล มีระบบความเชื่อความศรัทธา ที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญา ผู้ที่เชื่อคำสอนตามแนวพุทธปรัชญา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและให้ผลสัมฤทธิ์แห่งการกระทำด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่าลักษณะพุทธปรัชญา ดังกล่าวว่า ศาสนาแห่งความเพียรพยายามที่เรียกว่า “วิริยวาท” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543: 6) เป็นศาสนาที่เชื่อเรื่องกฎแห่งการกระทำ หรือกฎแห่งกรรม “กรรมและกิริยวาท” ไม่ใช่ศาสนาแห่งอ้อนวอนปรารภหรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นจริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มแต่บัดนี้ ความรู้ในหลักที่ว่ามัชฌิมนธรรมเทศนาที่ตีการประพจน์ตามมรรคที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาที่ดี เป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตนั้น ๆ ถ้าความหวังในเรื่องราวชีวิตหลังจากโลกนี้มีอยู่ ก็จงทำชีวิตดีงามอย่างที่ต้องการนั้นให้เกิดความเป็นจริงเป็นจริงมาด้วยการประพจน์ปฏิบัติแต่บัดนี้ จนมั่นใจตนเองว่าจะต้องไปดีโดยไม่ต้องกังวลหรือหวาดหวั่นต่อโลกหน้าเลย ซึ่งถือว่าการประพจน์ปฏิบัติขบอบอยู่ในขอบเขตของศีลธรรม เป็นไปตามหลักของพุทธศาสนา ได้แก่ความเชื่อเรื่องกรรมตามแนวพุทธปรัชญา ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนา นั่นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22, 2539: 422) (กรมการศาสนา, 2525; คณะกรรมการแผนกตำรา, 2540) ดังนั้นกรรมจึงเกิดจากการกระทำของเราเองมิใช่มีใครมากำหนดการกระทำดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว ในการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลเรียกว่า วิบาก ที่บุคคลผู้กระทำจะต้องเป็นผู้รับผลของการกระทำที่เกิดขึ้น ซึ่งช่องทางในการทำกรรมมีอยู่ 3 ประการ คือ

- 1) การกระทำกรรมทางกาย เรียกว่า กายกรรม ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพจน์ผิดในกาม
- 2) การกระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ
- 3) การกระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม ได้แก่ คิดอยากได้สิ่งของของผู้อื่น คิดโกรธอาฆาตพยาบาทผู้อื่น และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ที่เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ

กรรมทั้งสามประการนี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของทุกคนเป็นอย่างมากทั้งในแง่บวกและลบ ที่เรียกว่า วิบาก คือผลที่เกิดจากการกระทำ

ความหมายของ “วิบาก” จึงหมายถึง ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วอันทำไว้แต่อดีต เช่น กุศลวิบากกรรมวิบาก ในทางพระพุทธศาสนา พูดถึงเรื่องกรรมไว้ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้น” กรรมเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น และเป็นไปตาม กฎแห่งเหตุและผล ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ หรือเกิดเพราะเหตุบังเอิญ กรรมมีความแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ คือ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเมื่อนำไปเปรียบกับการปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า เมื่อเราปลูกพืชพันธุ์ใดลงไปดินแล้ว พืชพันธุ์นั้นก็

จะผลิดอกออกผลออกมาเป็นพืชพันธุ์เดิมของมัน เช่น ปลูกมะม่วงก็ได้ผลเป็นมะม่วง ปลูกลำไยก็ได้ผลเป็นลำไย สิ่งแวดล้อมไม่สามารถ เปลี่ยนแปลงให้เป็นอื่นได้เมื่อปลูกมะม่วงจะมีผลเป็นลำไยได้อย่างไร กรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อบุคคลกระทำลงไปแล้ว ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว สิ่งแวดล้อมหรือกาลเวลาก็ไม่อาจเปลี่ยนกรรมดีให้ เป็นกรรมชั่วและเปลี่ยนกรรมชั่วให้เป็นกรรมดีไปได้ (อัมพร หุตะสิทธิ์, 2546: 16) แต่เนื่องจากกรรมบางอย่างหรือการกระทำบางคราวไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้คนทั่วไปจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตน ทำให้สับสน และเข้าใจไขว้เขว เพราะบางทีกำลังทำชั่วอยู่แท้ๆ กลับมีผลดีมากมายเช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หลั่งไหลเข้ามาในชีวิต ตรงกันข้าม บางคราว กำลังทำความดีอยู่อย่างมโหฬารแต่กลับได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมาย เช่น ความ เสื่อมลาภ เสื่อมยศถูกนินทาว่าร้าย ถูกสบประมาท และความเจ็บไข้ได้ป่วยหลั่งไหลเข้ามาในชีวิต (วคิน อินทสระ, 2546: 9)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องบูรณาการหลักคุณธรรมบทเพื่อพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เห็นถึงหลักการของพุทธปรัชญาที่มีเหตุผลแห่งปัญญาและศรัทธาควบคู่กัน เป็นการพัฒนาสังคมอย่างถูกต้องและยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาบูรณาการหลักคุณธรรมบทในการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์ (Qualitative Research) มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นเอกสารหลัก รวมถึงอรรถกถา เอกสาร หนังสือ ตำรา และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคุณธรรมบทเพื่อพัฒนามนุษย์บริบทปัจจุบัน โดยผู้วิจัยลงพื้นที่วิจัยและมีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งขอบเขตด้านเนื้อหาในงานวิจัยนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง“บูรณาการหลักคุณธรรมบทเพื่อการพัฒนาคนยุคปัจจุบัน” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสัมภาษณ์ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยและได้กำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาโดยการมุ่งเน้นเลือกสัมภาษณ์ ได้แก่

2.2.1 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา จำนวน 5 รูป/คน เป็นพระสงฆ์ แม่ชี และฆราวาส ที่ทำงานอยู่ในสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

2.2.2 นักวิชาการด้านการบริหารงาน จำนวน 5 รูป/คน เป็นพระสงฆ์ และฆราวาสที่มีตำแหน่งในการบริหารงานในหน่วยงานนั้น ๆ

2.2.3 นักวิชาการด้านธุรกิจจำนวน 4 คน เป็นนักวิชาการและประกอบอาชีพธุรกิจและมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

2.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน 2565 –วันที่ 12 เมษายน 2566 เป็นไปตามกรอบระยะเวลาของเอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้คือ

4.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังต่อไปนี้

1) รวบรวมและศึกษา เอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับหลักกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทและบูรณาการเรื่องกรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน

2) สืบค้นข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ คัมภีร์รรถถก ฎีกา อนุฎีกา ตำรา หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับหลักกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

3) นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ อธิบายความ ตีความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

4) ขอคำแนะนำ ปรีกษา ความเห็นจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

4.2 ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำบทสัมภาษณ์มาถอดเทป และวิเคราะห์ข้อมูล

4.3 นำเสนอรูปแบบบูรณาการหลักกฏศุลยกรรมเพื่อพัฒนามนุษย์บริบทปัจจุบัน จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา โดยผ่านข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

4. ผลการวิจัย

4.1 หลักกฏศุลยกรรม

หลักกฏศุลยกรรม เป็นเครื่องมือในการทำกรรม ประกอบไปด้วย ทางกาย เรียกว่ากายกรรม ทางวาจา เรียกว่าวจีกรรม และทางใจ เรียกว่ามโนกรรม รวมเรียกว่ากฏศุลยกรรม ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ประกอบไปด้วย การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจในกาม ด้านวจีกรรม ประกอบไปด้วย การ

พูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้า และด้านมโนกรรม ประกอบไปด้วย คิดโลภอยาก ได้สิ่งของของผู้อื่น คิดโกรธอาฆาตพยาบาทผู้อื่น และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ประเภทกรรมนิยม สอนให้เชื่อเรื่องกรรมคือเชื่อในหลักเหตุผลที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะสุขหรือทุกข์ ในขณะที่ ปัจจุบันโดยปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไรเมื่อ สิ้นชีพไปแล้วจะไปสู่สุคติหรือทุคตินั้นขึ้นอยู่กับกรรมเป็น ตัวกำหนด หาก ทำดีในปัจจุบันย่อมได้รับผลดีคือความสุขตอบแทน ผลกรรมนี้เรียกว่า วิชากรรม และกรรมเป็นตัวกำหนดชีวิต ของสรรพสัตว์ทั้งมวล ดังนั้นการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคน เพราะผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดแล้วย่อม สามารถที่จะพัฒนาชีวิตของตนให้พ้นจากความทุกข์ ประสบ ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตเบื้องหน้า จะเห็นว่ากรรมไม่ได้สูญหายไปไหน แต่กำลังทำงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกรรมแต่ละหมวดก็มีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลที่ชัดเจน เปรียบเหมือนการปลูกต้นไม้ที่กว่า ต้นไม้ชนิดนั้น ๆ ที่ปลูกขึ้นมาจะเจริญเติบโตขึ้นมาให้ร่มเงา แผ่กิ่งก้านสาขาได้นั้นต้องใช้เวลาในการ เจริญเติบโต เป็นเดือนเป็นปี กรรมก็เช่นกัน มีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลแก่บุคคลที่กระทำอกุศลกรรมหรือ อกุศลกรรมให้ ได้รับทุกข์หรือสุขอย่างแน่นอน ดังนั้น การศึกษาเรื่องหลักกุศลกรรมบถก็เพื่อวิเคราะห์และ สงเคราะห์กระบวนการให้เกิดองค์ความรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์สังคมต่อไป

4.2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาบุคลิกภาพมนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญเหนือทรัพยากรธรรมชาติและพลังในการขับเคลื่อนความ เจริญก้าวหน้าในการดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง การพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม เป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาทางกาย เป็นการรักษาความ สมดุลของสุขภาพพร้อมในการขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมต่างให้เป็นไปตามวิถีหน้าที่การงาน โดยเฉพาะใน การแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ด้านจิตใจเป็นการดูแลรักษาสุขภาพจิตให้เกิดสันติสุขภายใน ขจัดสิ่ง ที่ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาครอบงำจิตใจ ด้านสติปัญญา พัฒนาศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจโลก รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป รู้ปัญหาและแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้อง ตลอดถึงใช้ปัญญาแสวงหาสิ่งที่หล่อ เลี้ยงชีวิตทั้งการประกอบอาชีพและรายได้ ด้านสังคม เป็นการพัฒนาในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้วยกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม

4.3 การบูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน

1) บูรณาการด้านกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านคุณภาพ ชีวิต มีลักษณะดังนี้

ด้านคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล และสังคม คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์ กำหนดสร้างขึ้น และชวนชวนให้ได้มาด้วยตัวของมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะทำ ให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคล และครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมเป็นเป้าหมาย ในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา เป็นต้นว่า ด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพอนามัย

คุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ ในลักษณะเช่นนี้ เขาย่อมจะมีความสามารถในการปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะลดลงหรือหมดไปได้ อาทิเช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนประเทศที่มีประชากรไม่มีคุณภาพจะประสบกับปัญหาความล่าช้า หรือล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อเสถียรภาพ ความมั่นคง และความปลอดภัยของประเทศด้วย ดังนั้น ประเทศทั้งหลายจึงใช้ความพยายามกันอย่างเต็มที่ในการที่จะปรับปรุงพัฒนาประชากรที่ด้อยคุณภาพ ให้มีคุณภาพที่สูงขึ้นจนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า มีความสุขสมบูรณ์ และเกิดความมั่นคงปลอดภัยไปพร้อม ๆ กัน

2) บุรณาการด้านกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านวัฒนธรรม มีลักษณะดังนี้

ด้านวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการสังคม การเกิดพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการสังคมเป็นการแสดงออกของสมาชิกว่าไม่มีความพอใจต่อสภาพการณ์ในสังคมนั้น และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การเดินขบวนต่อต้านระบบเผด็จการของนักศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศเป็นระบบประชาธิปไตยมากขึ้นเป็นลำดับชุมชนประกอบด้วยระบบสังคมและวัฒนธรรมหลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับโลกภายนอก ระบบสังคมในแต่ละชุมชนมักมีจำนวนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับระดับเทคโนโลยีของชุมชนนั้น ๆ ระบบสังคมจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม มีการจัดระเบียบทางชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคง และสมาชิกของชุมชนสามารถดำเนินชีวิตของตนเองไปได้ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนยังสามารถใช้แนวคิดและทฤษฎีมาอธิบายปรากฏการณ์ เพื่อหาลักษณะเฉพาะของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในชุมชนและสังคม

3) บุรณาการด้านกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านความเชื่อ มีลักษณะดังนี้

ด้านความเชื่อ ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมตามอย่างชาติตะวันตกเมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมตามแนวพุทธปรัชญา “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น ส่งผลกระทบความเป็นอยู่ที่ปกติสุขของสังคมส่วนรวม ดังที่นักปราชญ์และนักวิชาการตามแนวพุทธปรัชญาได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกาย จะไปที่อกนั่น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองไปที่ผลของมัน คือ ความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม” และหลักธรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้นไม่ใช่ว่าเป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อ ๆ กันมา เพราะฉะนั้นต้องมีความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจตัวเองแล้วยังมีปัญหาเพิ่มขึ้นคือ จะต้องแก้ความเข้าใจ

คลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย ความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า ประการแรกคนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผลประการต่อไปเราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอา แง่ชั่ว แง่ไม่ดีนอกจากนั้นมุ่งไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติหน้าเป็นสำคัญ พุดง่าย ๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของกรรม ในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ และค่านิยมของสังคมที่ยกย่องวัตถุมากกระทบกระเทือนต่อหลักกรรม เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วคนส่วนมากนึกถึงค่านิยมที่เป็นวัตถุ

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 หลักกฏกรรมบถ

หลักกฏกรรมบถ เป็นเครื่องมือในการทำกรรม ประกอบไปด้วย ทางกาย เรียกว่ากายกรรม ทางวาจา เรียกว่าวจีกรรม และทางใจ เรียกว่ามโนกรรม รวมเรียกว่ากฏกรรมบถ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านกายกรรม ประกอบไปด้วย การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจในกาม ด้านวจีกรรม ประกอบไปด้วย การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ และด้านมโนกรรม ประกอบไปด้วย คิดโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น คิดโกรธอาฆาตพยาบาทผู้อื่น และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทกรรมนิยม สอนให้เชื่อเรื่องกรรมคือเชื่อในหลักเหตุผลที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะสุขหรือทุกข์ ในขณะปัจจุบันโดยปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไรเมื่อ ลั้นชีพไปแล้วจะไปสู่สุคติหรือทุกข์นั้นขึ้นอยู่กับกรรมเป็นตัวกำหนด หากทำดีในปัจจุบันย่อมได้รับผลดีคือความสุขตอบแทน ผลกรรมนี้เรียกว่า วิบากกรรม และกรรมเป็นตัวกำหนดชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งมวล ดังนั้นการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนเพราะผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดแล้วย่อม สามารถที่จะพัฒนาชีวิตของตนให้พ้นจากความทุกข์ ประสบความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตเบื้องหน้า จะเห็นว่ากรรมไม่ได้สูญหายไปไหน แต่กำลังทำงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกรรมแต่ละหมวดก็มีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลที่ชัดเจน เปรียบเหมือนการปลูกต้นไม้ที่กว่า ต้นไม้ชนิดนั้น ๆ ที่ปลูกขึ้นมาจะเจริญเติบโตขึ้นมาให้ร่มเงา แม้กิ่งก้านสาขาได้นั้นต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโตเป็นเดือนเป็นปี กรรมก็เช่นกัน มีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลแก่บุคคลที่กระทำอกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมให้ ได้รับทุกข์หรือสุขอย่างแน่นอน ดังนั้น การศึกษาเรื่องหลักกฏกรรมบถก็เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการให้เกิดองค์ความรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์สังคมสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพล เปี่ยมปฐม (2560) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์กฏกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต ผลการวิจัยพบว่า กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท กรรม 3 ประเภท และกรรม 4 ประเภท ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้จำแนกกรรมออกเป็น 3 หมวด 12 ชนิด ได้แก่ กรรมแบ่งตามระยะเวลาการให้ผล กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ในคัมภีร์อรรถกถา ได้แบ่งกรรมออกเป็น 11 ชนิด เหมือนกันกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ไม่มี อิทธิกรรม ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกกรรมเหมือนกันกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ได้เพิ่มกรรมแบ่งโดยภพภูมิที่ให้ผลมี 4 ประเภท คือ อกุศลกรรม, กามาวจรกฏกรรม, รูปาวจรกฏกรรม และ อรูปาวจรกฏกรรม กุศลกรรมบถ มีความหมายว่า ทางแห่งความดีที่นำสัตว์ไปสู่สุคติมี 10 ข้อ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ กุศลกรรมบถทางกาย กุศลกรรมบถทางวาจา กุศลกรรมบถทาง

ใจ กุศลกรรมบถ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความประพฤดีดีทาง กาย วาจา และ ใจ กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต คือทางที่ดีหรือเป็นแนวทางปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดีแนวทางปฏิบัติทางกายที่ดีคือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นประจำ โดยหลักธรรมที่สนับสนุน คือ เมตตากรุณา การบริจาคทาน และ สทธารสันโดษ แนวทางปฏิบัติทางวาจาที่ดีคือ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดอาหยาบ การไม่พูดเพื่อเจ้า เป็นประจำ โดยหลักธรรมที่สนับสนุน คือการพูดแต่คำจริง การพูดเพื่อสมานสามัคคี การพูดด้วยวาจาไพเราะ การพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แนวทางปฏิบัติทางใจที่ดีคือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาทปองร้าย ความไม่เห็นผิด โดยปฏิบัติเป็นประจำธรรมะที่สนับสนุนคือ สัมมาสติ สัมมาสังกัปปะ สัมมาทิฐิ

5.2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญเหนือทรัพยากรธรรมชาติและมีพลังในการขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง การพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม เป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาทางกาย เป็นการรักษาความสมดุลของสุขภาพพร้อมในการขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมต่างให้เป็นไปตามวิถีหน้าที่การทำงาน โดยเฉพาะในการแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ด้านจิตใจเป็นการดูแลรักษาสุขภาพจิตให้เกิดสันติสุขภายใน จัดสิ่งที่ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาครอบงำจิตใจ ด้านสติปัญญา พัฒนาศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจโลก รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป รู้ปัญหาและแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้อง ตลอดถึงใช้ปัญญาแสวงหาสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตทั้งการประกอบอาชีพและรายได้ ด้านสังคม เป็นการพัฒนาในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้วยกายกรรม วาจากรรม และมนโกรรม สอดคล้องกับบทความของ พระอริการประมวล อธิปถุญ (จันทร์ประทีป) (2563) กล่าวว่า หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทั่วไปนั้นพบว่า เป็นการพัฒนาที่มองมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากร คือเป็นทุนเป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของบุคลากร ด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ทศนคติและเตรียมบุคลากรเพื่อความก้าวหน้าไปสู่ระดับสูงขึ้นไปเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุด การพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการนั้น เป็นการพัฒนามนุษย์ได้ครบทั้งกาย วาจา และใจ ถือได้ว่าเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะการพัฒนาที่ดีย่อมต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนาจให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม มีเป้าหมายเพื่อเป็นการแก้ปัญหาของมนุษย์โดยมีรูปแบบการปฏิบัติรวมลงในไตรสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนาทางร่างกาย วาจา จิต และปัญญา ที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้ทุกระดับชั้น ระดับสังคม เพื่อพัฒนามนุษย์ให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตและประโยชน์ต่าง ๆ ดังนั้นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องนำหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ และหลักธรรมที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและประโยชน์สูงสุด

5.3 บูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน

1) บุรณาการด้านกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านคุณภาพชีวิต มีลักษณะดังนี้

ด้านคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล และสังคม คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีมนุษย์กำหนดสร้างขึ้น และชวนชวนให้ได้มาด้วยตัวของมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคล และครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา เป็นต้นว่า ด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ ในลักษณะเช่นนี้ เขาย่อมจะมีความสามารถในการปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะลดลงหรือหมดไปได้ อาทิเช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนประเทศที่มีประชากรไม่มีคุณภาพจะประสบกับปัญหาความล่าช้า หรือล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อเสถียรภาพ ความมั่นคง และความปลอดภัยของประเทศด้วย ดังนั้น ประเทศทั้งหลายจึงใช้ความพยายามกันอย่างเต็มที่ในการที่จะปรับปรุงพัฒนาประชากรที่ด้อยคุณภาพ ให้มีคุณภาพที่สูงขึ้นจนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า มีความสุขสมบูรณ์ และเกิดความมั่นคงปลอดภัยไปพร้อม ๆ กัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพันธ์ สุทธิธรรม (2559) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาการรับผลกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ผลการวิจัย พบว่า (1) กรรมมีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลที่ชัดเจนแก่บุคคลที่กระทำกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมให้ได้รับสุขหรือทุกข์อย่างแน่นอน (2) หลักกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทได้จำแนกกรรมและผลของกรรมโดยแสดงถึงบุคคล 4 ประเภท คือ (1) ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก (2) ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (3) ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (4) ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก 3. วิเคราะห์การรับผลกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต สรุปได้ว่า (1) ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะบุคคลพวกนี้ได้ทำกรรมชั่วต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตชาติจนถึงปัจจุบัน (2) ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะบุคคลพวกนี้ทำกุศลกรรมไว้มากในชาติก่อน ๆ กุศลกรรมนั้นยังมีแรงให้ผลอยู่ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำใหม่นั้นยังไม่ทันให้ผล (3) ผู้ที่ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะบุคคลพวกนี้ทำความดีติดต่อกันตั้งแต่อดีตชาติจนถึงปัจจุบันกุศลกรรมนั้นส่งผล (4) ผู้ที่ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะคนพวกนี้ได้ทำความชั่วไว้มากในชาติก่อน ๆ อกุศลกรรมนั้นยังมีแรงให้ผลอยู่

2) บุรณาการด้านกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านวัฒนธรรม มีลักษณะดังนี้

ด้านวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการสังคม การเกิดพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการสังคมเป็นการแสดงออกของสมาชิกว่าไม่มีความพอใจต่อสภาพการณ์ในสังคมนั้น และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การเดินขบวนต่อต้านระบบเผด็จการของนักศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศเป็นระบบประชาธิปไตยมากขึ้นเป็นลำดับชุมชนประกอบด้วยระบบสังคมและวัฒนธรรมหลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับโลกภายนอก ระบบสังคมในแต่ละชุมชนมักมีจำนวน

ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับระดับเทคโนโลยีของชุมชนนั้น ๆ ระบบสังคมจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม มีการจัดระเบียบทางชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคง และสมาชิกของชุมชนสามารถดำเนินชีวิตของตนเองไปได้ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนยังสามารถใช้แนวคิดและทฤษฎีมาอธิบายปรากฏการณ์ เพื่อหาลักษณะเฉพาะของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในชุมชน และสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ พุทธิกิตติวงศ์ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การกินเจด้วยหลักกรรมในพุทธปรัชญา ผลการวิจัยพบว่า (1) การกินเจ หมายถึงการไม่รับประทานอาหารเนื้อสัตว์และมีความหมายกว้างครอบคลุมถึงการถือศีล การปฏิบัติธรรม การสำรวมทางกาย วาจา ใจ ด้วยหลักการกินเจในศาสนาพุทธฝ่ายมหายานมีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงการห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ ส่วนฝ่ายเถรวาทนั้นไม่มีข้อบัญญัติที่ห้ามในการมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ แต่มีข้อห้ามที่ปรากฏในศีลห้าคือ ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้เบียดเบียนชีวิตของสัตว์ อย่างไรก็ตาม ทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาทมีหลักการเดียวกันนั้นคือ การอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณาต่อกันระหว่างคนกับคน และคนกับสัตว์ การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน และการอยู่ร่วมกันด้วยความสันติ ผู้ที่กินเจส่วนใหญ่มีจุดประสงค์หลักในการกินเจ 3 ประการ คือ กินเพื่อสุขภาพ กินด้วยจิตเมตตา และ กินเพื่อเว้นอกุศลกรรม 2) หลักกรรมในพุทธปรัชญาประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ (1) ผู้ทำมีเจตนา และ (2) การกระทำนั้นจะต้องให้ผลเป็นบุญหรือเป็นบาป กรรมเป็นค้ำกลาง ๆ หมายถึง การกระทำจะมุ่งไปในทางดีหรือชั่วก็ได้ กรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม กรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม จำแนกตามทางที่ทำ แบ่งเป็น 3 ทาง ได้แก่ (1) กายกรรม กรรมที่ทำทางกาย (2) วจีกรรม กรรมแสดงออกทางวาจา (3) มโนกรรม กรรมทางใจ 3) วิเคราะห์การกินเจด้วยหลักกรรมในพุทธปรัชญา สรุปว่า การกินเจด้วยหลักกุศลกรรมนั้นคือ ผู้กินเจควรมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ทั้ง 3 กาล โดยมีการกินเจด้วยจิตเมตตาได้กุศล การไม่กินเนื้อสัตว์ ที่ถูกเจาะจงฆ่า ก่อนที่จะกินเจมีเจตนาที่บริสุทธิ์ เห็นแก่ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ โดยถือการไม่เบียดเบียนชีวิตเลือดเนื้อสัตว์เป็นสิ่งสำคัญ และในขณะที่กินเกิดการพิจารณาว่าเรากินเพื่ออยู่ ไม่ได้อยู่เพื่อกิน และไม่ได้กินด้วยความอยากเพราะรสชาติอร่อยเพียงแค่นั้น และเจตนาหลังที่กินเจไปแล้ว ยังคงยึดในความเมตตาต่อสรรพชีวิต การกินเจด้วยหลักอกุศลกรรมนั้นหมายถึง บุคคลที่ทานเนื้อสัตว์บางคนเป็นผู้ที่ฆ่าสัตว์ด้วยตัวเอง จึงถือเป็นการสร้างกรรมทางปาณาติบาต แม้ไม่ได้เป็นผู้ที่ฆ่าเอง แต่เป็นผู้ชี้ให้ผู้อื่นฆ่า การกินเนื้อสัตว์ที่ถูกเจาะจงฆ่า เป็นการทำลายและเบียดเบียนชีวิตเลือดเนื้อของสัตว์ ซึ่งถือเป็นการทำกรรมของสัตว์ซึ่งเขาไม่ยินดีให้ อีกทั้งเมื่อกินเจแล้วไม่สำรวมวาจา มักพูดจาหยอกล้อคนอื่น อีกทั้งกินเจมีจิตเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์หรือยึดมั่นในความดีส่วนการกินเจด้วยหลักอภัยกถากรรม หมายถึง กินเจเพราะเกิดจิตเมตตาเป็นกุศลกรรม แต่ผู้ทานเจนั้นไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในความดีหรือกุศลกรรมนั้น จนสามารถปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่น ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งปวง จิตจึงจะเข้าถึงความบริสุทธิ์และความสงบได้โดยไม่ยึดหมายใด ๆ

3) บูรณาการด้านกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน ด้านความเชื่อ มีลักษณะดังนี้

ด้านความเชื่อ ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมตามอย่างชาติตะวันตกเมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมตามแนวพุทธปรัชญา “ทำดีได้ดี ทำชั่ว

ได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น ส่งผลกระทบความเป็นอยู่ที่ปกติสุขของสังคมส่วนรวม ดังที่นักปราชญ์และนักวิชาการตามแนวพุทธปรัชญาได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกาย จะไปเทือกนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองไปที่ผลของมัน คือ ความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม” และหลักธรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้นไม่ใช่ว่าเป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างยิ่ง แต่เป็นเพราะเราได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อ ๆ กันมา เพราะฉะนั้นต้องมีความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจตัวเองแล้วยังมีปัญหาเพิ่มขึ้นคือ จะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย ความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า ประการแรกคนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผลประการต่อไปเราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอา แง่ชั่ว แง่ไม่ดีนอกจากนั้นมุ่งไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติหน้าเป็นสำคัญ พุดง่าย ๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของกรรม ในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ และค่านิยมของสังคมที่ยกย่องวัตถุมากกระทบกระเทือนต่อหลักกรรม เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วคนส่วนมากนึกถึงค่านิยมที่เป็นวัตถุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อำนาจ สงวนกลาง (2558) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาของนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพกาลัง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพกาลัง มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก 2) นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน โดยนักศึกษาหญิงมีความเชื่อมากกว่านักศึกษาชาย 3) นักศึกษาที่มีผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน โดยนักศึกษาที่มีผลการเรียน 3.00–4.00 มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมแตกต่างกับนักศึกษาที่มีผลการเรียน 2.01–2.99 ส่วนนักศึกษาที่มีผลการเรียน 2.01–2.99 มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน 4) นักศึกษาที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่างกันมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน 5) นักศึกษาที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน

6. สรุป

จากการศึกษาเรื่องบูรณาการหลักคุณธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านวัฒนธรรม และด้านความเชื่อ ทำให้เกิดองค์ความรู้ย่อมาก่อนให้เกิด **ร่วมมือ พัฒนา เปลี่ยนแปลง** โดยสามารถสรุปสรุปเป็น “MAI MODEL” โดยมีที่มาดังนี้

M = Mutual คือ ร่วมกัน เมื่อการดำเนินชีวิตมีเลื่อมล้ำตามความหนักเบาของกรรม ทำให้เกิด ความแตกต่างมากขึ้น เช่น รวยก็รวยล้นฟ้า จนก็จนมาก สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องทำคือ การร่วมมือ คนรวยควร เชื่อเรื่องกรรม ควรยื่นมือมาช่วยคนที่ด้อยกว่า ส่วนคนจนก็ทำตัวให้ดี ถูกต้อง เหมาะสม

A = Alter คือ เปลี่ยนแปลง มนุษย์จำเป็นต้องเข้าถึง Alter ของกรรมด้วยการศึกษา การคิด สร้างปัญญา ถ้าเข้าใจว่ากรรมมีจริง เปลี่ยนแปลงได้ ย่อมดำเนินการแก้กรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ

I = Improve คือ พัฒนา มนุษย์ยุคนี้มีหน้าที่มากขึ้นเพราะต้องดิ้นรนในการเลี้ยงชีพ กรรมเป็น ตัวกำหนดหน้าที่ ย่อมรับหน้าที่ตามกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่จะต้องกระทำคือการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ได้มีหน้าที่การงานที่ดีขึ้น Improve นำไปใช้ในหลักของทศ 6 จะช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตได้อย่าง สุขสบาย

ดังนั้น การดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกรรม กรรมกำหนดชีวิตเราให้มีหน้าที่ ต่าง ๆ และกรรมมีความแตกต่างกันไปตามการกระทำ หลัก MAI การสร้างเป้าหมายชีวิต การมีเป้าหมาย ย่อมเป็นเข็มทิศ เป็นเส้นทาง ส่งสู่ความงดงามให้ชีวิตในยุคปัจจุบัน

ซึ่งรูปแบบบูรณาการเรื่องกรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อการพัฒนาสังคมในบริบทปัจจุบัน คือ “MAI” MODEL ดังแผนภูมิภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบบูรณาการเรื่องกรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท “MAI” MODEL

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอน

1) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค SQ6R และเอกสารจริง ในขั้นที่ 1 Pre-reading ที่ประกอบด้วย การสำรวจ (S=Survey) และการตั้งคำถาม (Q=Question) ควรมีการกระตุ้นให้นักเรียนตั้งถามด้วยตนเองโดยมีครู เป็นผู้ช่วยแนะแนวทางการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นความอยากรู้ของนักเรียน ในขั้นที่ 4 Wrap-up ใน ขั้นนี้จะเป็นการสร้างใหม่ (R6=Reshape) ควรมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล จากเรื่องที่อ่านตามแบบที่นักเรียนสนใจ

2) ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรดูแล คอยให้คำปรึกษาระหว่างการทำกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน เพื่อช่วยให้นักเรียนนั้นพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ

3) ควรเพิ่มกิจกรรมเพิ่มคลังคำศัพท์ให้นักเรียน เพื่อเพิ่มความรู้และความคงทนในเรื่องของคำศัพท์ระดับพื้นฐานของระดับชั้นนักเรียนให้เพียงพอและเหมาะสมกับระดับชั้น

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเลือกใช้เทคนิค SQ6R และเอกสารจริงเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านของนักเรียนในระดับที่สูงขึ้น เช่น การส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้เทคนิค SQ6R และเอกสารจริง

2) ควรประยุกต์ใช้เทคนิค SQ6R ร่วมกับสื่อผสมมัลติมีเดีย เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมการอ่านภาษาอังกฤษ และความสนใจของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น เช่น การส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค SQ6R และบทเรียนสำเร็จรูป หรือการส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค SQ6R และสื่อผสมมัลติมีเดีย เป็นต้น

8. เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2525). *อังคุดตฺรณิกาย ปัญจก ฉกฺกนินบาต เล่ม 22*. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). *วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ปจฺจิมภาโค*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

จักรพันธ์ สุทธิธรรม. (2559). ศึกษาการรับผลกระทบในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต. *พุทธมคฺค*, 3(1), 19-25.

พรทิพย์ พุทธิกิตติวงศ์. (2563). *การวิเคราะห์การกินเจด้วยหลักกรรมในพุทธปรัชญา*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2536). *พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์*. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระอธิการประมวล อธิปถุญ (จันทระประทีภ) และคณะ. (2563). หลักกฏลกรรมบท 10 กกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬา*, 7(3), 43.

วศิน อินทสระ. (2546). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. กรุงเทพมหานคร : เรือนธรรม

- อรรถพล เปี่ยมปฐม. (2560). การศึกษาวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อำนาจ สงวนกลาง. (2558). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาของนักศึกษา สาขาวิชาสังคมศึกษา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- อัมพร หุตะสิทธิ์. (2546). ทรรศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและการให้ผลของกรรม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.